

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД „ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

ФЕДОРОВА Катерина Валеріївна

УДК 378. 14 : 616 – 05 (477) (043. 3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ВИХОВНОМУ ПРОСТОРИ ВИЩОГО
МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Старобільськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор **Савченко Сергій Вікторович**, Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Волкова Наталія Павлівна**, ПВНЗ „Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля”, завідувач кафедри педагогіки та психології;

кандидат педагогічних наук, доцент **Лозинська Людмила Федорівна**, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться 20 грудня 2016 року о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 4116, Луганська обл., м. Рубіжне, вул. Будівельників, 30-в, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 92703, Луганська обл., м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1.

Автореферат розіслано „18 ” листопада 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. І. Черв’якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. Складність та суперечливість суспільно-політичних, соціально-економічних та соціокультурних процесів і в Україні, і у світі загалом, загрози для людства, що виникають унаслідок розвитку сучасних біомедичних технологій (трансплантація органів, репродуктивні технології, евтаназія тощо), комерціалізації професійної медичної сфери; участь лікарів у посередницькій, гуманітарній місії в соціально-політичних конфліктах (неурядова організація „Лікарі без кордонів” (Medecins Sans Frontieres, MSF), міжнародний комітет „Червоний Хрест” та ін.) призводять до трансформації духовно-моральних орієнтирів, морально-етичних норм та принципів у галузі охорони здоров'я й необхідності врахування деструктивного впливу сучасних тенденцій на систему морально-етичних цінностей медичних працівників або навіть до повної втрати моральних орієнтирів щодо обов'язку, честі, відповідальності перед собою та суспільством.

Професійно-моральна модель сучасної української медицини характеризується переходом від традиційної етики медичного патерналізму (етика Гіппократа, Аюрведа) до моделі медичної етики, що ґрунтується на нових деонтологічних та морально-етичних принципах (В. Акопов, С. Андрейчин, О. Бобров, Б. Веденко, В. Власов, І. Герич, О. Грандо, П. Гриза, А. Дацко, Д. Заболотний, Л. Лещинський, Г. Морозов, І. Скрипник, Г. Царегородцев, Б. Петровський та ін.), і репрезентованої в кодексі сучасного лікаря, прийнятому на X Всеукраїнському з'їзді лікарських організацій – Етичний кодекс лікаря України (2009), який є своєрідним компендіумом для сучасних медиків.

Сучасні науково-методичні пошуки, всупереч вираженій тенденції до комерціалізації медицини, зазвичай є втіленням положень щодо моральних засад підготовки медика як чільного напрямку формування його особистості, відомих із спадку М. Пирогова, І. Сеченова, С. Боткіна, І. Павлова та інших видатних учених минулого. Вимога моральності залишається незмінною й у ставленні до медичного працівника в суспільстві, оскільки саме йому довіряється найдорожче – життя і здоров'я.

Зазначене актуалізує проблему формування професійно-етичних якостей у майбутніх лікарів і зумовлює необхідність удосконалення системи вищої медичної освіти шляхом модернізації навчально-виховного процесу, створення виховного середовища для морально-етичного розвитку студентів-медиків, формування в них гуманістичних цінностей як передумови успішності професійної діяльності.

Проблеми медичної освіти, формування особистості лікаря впродовж багатьох років вивчали в контексті дослідження питань гуманізації медичної освіти (А. Алексеєнко, Р. Глаголь, В. Звягіна, Н. Зінченко,

В. Кравченко, М. Кривоносов, Л. Кустарьова, М. Міхалін, Е. Ніколишина, Т. Петрушанко, А. Салій, Н. Ставицька, С. Тихолаз, А. Циганенко, Ю. Ющенко та ін.); медичної етики (Ю. Віленський, Н. Касевич, В. Москаленко, П. Назар, Н. Пасечко, М. Попов, І. Сенюта та ін.); виховання гуманності в майбутніх медиків (О. Андрійчук, Т. Дем'янчук, Х. Мазепа, А. Остапенко, В. Ткаченко, Я. Цехмістер, М. Шегедін).

Пошук інноваційних підходів до розв'язання проблеми формування професійно-етичних якостей студентів-медиків здійснюється сьогодні в площині деонтології, зокрема медичної деонтології та біоетики, теоретичні засади яких розкрито в працях таких науковців, як І. Бентам, О. Грандо та ін. Концепції професійної деонтології, зокрема деонтологічної підготовки фахівців, репрезентовано в студіях таких учених, як І. Бенедик, М. Васильєва, В. Горшеньов, С. Гусарев, О. Тихомиров, Л. Хоружа та ін.

Концептуальні засади біоетики в контексті переосмислення етико-гуманістичних чинників у професійній діяльності медиків розглядали зарубіжні науковці, як-от: В. Поттер (V. Potter), Е. Пеллегріно (E. Pellegrino), Т. Боушамп (T. Beauchamp), Дж. Чілдресс (J. Childress), Д. Каллахан (D. Callahan), А. Хеллегерс (A. Hellegers), Дж. Флетчер (G. Fletcher) та ін. Проблеми сучасного етичного кодексу лікаря розглядають такі дослідники, як С. Вєковшиніна, В. Кулініченко, О. Насінник та ін. Питання медичної деонтології опрацювали Є. Вагнер, В. Вербицький, О. Грандо, В. Казаков, П. Костюк, Ю. Кундієв, Л. Переймибіда, М. Петров, Л. Пиріг, Є. Чазов, Г. Царегородцев та ін. Деонтологічний аспект медичної освіти – А. Агаркова, О. Білібін, А. Кемпбел (A. Campbell), Л. Переймибіда та ін.

Проблеми професійної підготовки лікарів вивчали В. Аверін, В. Бабаліч, І. Булах, Л. Дудикова, І. Кахно, Н. Кудрява, І. Кузнецова, В. Лісовський, Л. Перес, М. Філоненко, О. Юдіна, Ю. Ющенко та ін.

Проблеми формування професійно-важливих якостей майбутніх фахівців різного профілю в освітньо-виховному середовищі ВНЗ репрезентовано в працях М. Боритка, Т. Менг, С. Савченка, О. Ярошинської та ін. Професійно-особистісний розвиток майбутніх лікарів в освітньому просторі вищого медичного навчального закладу досліджувала О. Артюхіна.

Різні аспекти професійної підготовки майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах представлено в дисертаційних роботах останніх років. Так, формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря досліджувала А. Агаркова, питання виховання гуманності у студентів медичного коледжу – О. Андрійчук, формування толерантності як професійної компетентності майбутнього медика – П. Бабенко, виховання толерантності в студентів вищих медичних навчальних закладів –

Л. Лозинська, формування професійної мовленнєвої культури в студентів медичних університетів – О. Крсек, організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі – Х. Мазепа, формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів засобами проектних технологій – Т. Воробйова, психологічні особливості формування емпатійності майбутніх лікарів – О. Юдіна, психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків засобами іноземної мови – І. Камінська, формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах – Ю. Колісник-Гуменюк, формування полікультурної компетентності в студентів-медиків у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу – А. Щербакова. Проте проблема формування професійно-етичних якостей, необхідних медикам для успішної професійної діяльності, та процес їх формування у виховному просторі ВНЗ не була предметом окремого наукового пошуку.

Аналіз теорії та практики з досліджуваної проблеми дозволив виявити низку *суперечностей* між: сучасними вимогами щодо етичних особистісних характеристик лікарів і недостатньою сформованістю в них професійно-етичних якостей; необхідністю формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у контексті орієнтації їх на гуманістичні професійні цінності й недостатньою теоретичною розробкою та методичним забезпеченням цього процесу; потенційними можливостями виховного простору ВМНЗ щодо формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів і недостатнім їх використанням у процесі професійної підготовки.

Актуальність обраної проблеми дослідження та її недостатня розробленість у теорії та практиці зумовили вибір теми дисертаційної роботи – **„Формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу”**.

Зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з пріоритетним напрямом наукових досліджень ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” як складову частину комплексної наукової теми „Освітні технології навчально-виховного процесу в сучасних умовах” (державний реєстраційний номер 0110U000751). Тему затверджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 06.2013 р.).

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх лікарів.

Предмет дослідження – модель формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні

професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, розробці та експериментальній перевірці моделі їх формування у виховному просторі вищого медичного навчального закладу.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що важливим складником процесу професійної підготовки майбутніх лікарів є формування в них професійно-етичних якостей, яке може бути ефективним за умови створення та впровадження відповідної моделі, що передбачає визначення базових професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, проектування виховного простору вищого медичного навчального закладу на основі системного, компетентнісного, діяльнісного, середовищного, особистісно зорієнтованого та аксіологічного підходів, спрямованого на формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів.

Відповідно до визначених мети, предмета й гіпотези сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу філософської, деонтологічної, психолого-педагогічної літератури визначити теоретичні засади формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів.

2. Схарактеризувати сутність, структуру професійно-етичних якостей майбутніх лікарів і здійснити їх систематизацію.

3. Визначити особливості виховного простору медичного навчального закладу в контексті вирішення завдань професійної підготовки майбутніх лікарів.

4. Розробити модель формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу.

5. Здійснити експериментальну перевірку ефективності моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу.

Теоретико-методологічні засади дослідження становлять положення системного (В. Афанасьєв, В. Садовський, Н. Кузьміна, А. Уємов), діяльнісного (О. Леонтєв, С. Рубінштейн, В. Шадриков), компетентнісного (В. Байденко, В. Болотов, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Овчарук), особистісно зорієнтованого (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, В. Сериков), середовищного (Д. Григор'єв, Ю. Мануйлов, Л. Новикова), аксіологічного (С. Анісімов, І. Бех, К. Роджерс) методологічних підходів; наукові положення щодо: концепцій формування моральності, етичної сфери особистості (Л. Кольберг, В. Малахов, Л. Рувінський), філософських та психолого-педагогічних засад професійної, зокрема медичної, етики (М. Васильєва, В. Ганжин, О. Іванюшкін, А. Кемпбелл, С. Лаптенко, Г. Морозов, Б. Петровський), медичної деонтології (Є. Вагнер, О. Грандо, Ю. Кундієв, Л. Переймибіда, М. Петров, Л. Пиріг, Г. Царегородцев),

біоетики (В. Запорожан, В. Москаленко, М. Попов, В. Поттер), науково-теоретичні засади професійної підготовки майбутніх медичних працівників (І. Булах, О. Волосовець, Л. Добровська, Л. Кайдалова, О. Крсек, Л. Лозинська, Х. Мазепа, В. Мілерян, М. Мруга, Ю. Поляченко, М. Філоненко), теоретико-методичні аспекти формування етичних якостей майбутніх лікарів (О. Андрійчук, П. Бабенко), концептуальні положення моделювання в педагогіці (Н. Волкова, О. Дахін, В. Докучаєва, Є. Лодатко, В. Штофф); сучасні положення щодо проектування виховного простору (В. Кириченко, Д. Григор'єв, Ю. Мануйлов, М. Нікітський, Л. Новикова, С. Савченко, М. Резниченко, В. Ясвін), використання освітніх технологій у вищій школі (А. Вербицький, Р. Гуревич, Г. Лаврент'єв, А. Панфілова, С. Сисоєва); положення нормативних документів: Закон України „Про охорону здоров'я”, Міжнародний кодекс медичної етики (1949), Декларація принципів толерантності (1995), Хартія працівників служби охорони здоров'я (1994), Етичний кодекс лікаря України (2009).

Для перевірки сформульованої гіпотези, досягнення мети й розв'язання поставлених у дисертаційній роботі завдань використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури для розкриття поняттєво-категоріального апарату, стану розробленості проблеми формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, визначення їх сутності та структури; узагальнення, контент-аналіз з метою визначення базових професійно-етичних якостей майбутніх лікарів; моделювання для розробки моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу; *емпіричні*: спостереження, анкетування, бесіда, експертна оцінка, узагальнення незалежних характеристик, самооцінювання для діагностування рівнів сформованості професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності впровадженої моделі; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в ДЗ „Луганський державний медичний університет” упродовж 2009 – 2015 рр. зі студентами спеціальностей 6.110101 „Лікувальна справа”, 6.110104 „Педіатрія” та 7.110106 „Стоматологія”. До експериментальної роботи було залучено 536 студентів, 25 викладачів вищих навчальних закладів, 43 лікарі-практики.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* розроблено модель формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу, що передбачає взаємозв'язок цільового, змістовно-процесуального, діагностичного, результативно-оцінного блоків та ґрунту-

ється на системному, компетентнісному, діяльнісному, особистісно зорієнтованому, аксіологічному, середовищному методологічному підходах і відповідних принципах (гуманістичної спрямованості, зворотного зв'язку, внутрішньої свободи особистості, позиційності, синергетичності, паритетності, подієвості), визначено сукупність базових професійно-етичних якостей майбутніх лікарів; *подальшого розвитку набули* наукові уявлення про сутність та особливості професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у контексті вирішення завдань медичної деонтології та біоетики, механізми формування професійно-етичних якостей, гуманізацію професійної підготовки майбутніх лікарів; *удосконалено* форми та методи професійної підготовки майбутніх лікарів у вищому медичному навчальному закладі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в їх достатній готовності до впровадження в навчально-виховний процес вищого медичного навчального закладу: доповнено зміст навчальних дисциплін „Основи психології. Основи педагогіки”, „Анатомія людини”, „Філософія”, „Соціологія та медична соціологія”, „Іноземна мова”, „Українська мова за професійним спрямуванням”, „Історія медицини”, „Етичні проблеми в медицині” та ін. у контексті вирішення завдань формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів; розроблено тренінг розвитку моральної свідомості майбутніх лікарів; створено банк етичних дилем професійного спрямування; розроблено пакет ситуаційних завдань, вправ, навчальних проєктів, присвячених морально-етичним аспектам медичної діяльності; дібрано та адаптовано методики для визначення рівня сформованості професійно-етичних якостей майбутніх лікарів.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в навчально-виховному процесі вищих медичних навчальних закладів, зокрема інститутом кураторів для проєктування й організації освітньої та позанавчальної діяльності, спрямованої на формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів; у процесі допрофесійної підготовки майбутніх студентів-медиків, у самоосвітній діяльності студентів ВМНЗ.

Основні результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ДЗ „Луганський державний медичний університет” (м. Рубіжне) (довідка про впровадження № 07/3130 від 15.03.2015 р.), Приватного вищого навчального закладу „Міжнародна академія екології та медицини” (м. Київ) (довідка про впровадження № 119 від 18.06.2016 р.).

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні результати дисертаційної роботи обговорено на засіданнях кафедри педагогіки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ДЗ „Луганський державний медичний університет” (2009 – 2014). Основні

положення роботи викладено на науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних*: „Психологія і педагогіка: Актуальні питання ХХІ століття” (Одеса, 2011); *Всеукраїнських*: „Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства” (Кременчук, 2012), „Придніпровські соціально-гуманітарні читання” (Кіровоград, 2012); „Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в контексті ствердження суб’єктності української держави” (Старобільськ, 2015), „Соціально-педагогічний простір: виклики сьогодення” (Старобільськ, 2015); *міжвишівських*: „Сучасні соціально-економічні системи та проблеми освітології” (Дніпропетровськ, 2012).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи висвітлено в 11 одноосібних публікаціях, з них 6 – у наукових фахових виданнях України, 1 публікація в зарубіжному періодичному виданні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (339 найменувань, з них 13 – іноземними мовами), 8 додатків на 38 сторінках. Робота містить 21 таблицю, 4 рисунка. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність наукового пошуку; визначено об’єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, теоретико-методологічні засади; схарактеризовано методи дослідження; сформульовано наукову новизну, практичне значення дисертаційної роботи; подано інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – „**Теоретичні засади формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів**” – представлено аналіз наукових надбань філософії, історії, етики, деонтології, психології, педагогіки щодо медичної етики як основи формування професійно-етичних якостей; визначено сутність, структуру професійно-етичних якостей медика; охарактеризовано потенціал виховного простору ВНЗ як засобу формування професійно-етичних якостей майбутнього лікаря.

На підставі аналізу філософської, історичної, етичної, деонтологічної, психолого-педагогічної літератури, підходів науковців до тлумачення феноменів мораль, моральність (В. Блюмкін, А. Гусейнов О. Дробницький, В. Малахов, Л. Овсянкіна, Т. Чмут та ін.), професійної етики (М. Авхименко, Г. Дубов, С. Лаптенюк, О. Федоренко та ін.), моральних, деонтологічних принципів і норм (Н. Бенедиктов, В. Маришук, Р. Процюк, І. Шапов, М. Яровинський) визначено теоретичні засади *медичної етики* як різновиду професійної етики, що включає сукупність морально-етичних правил і принципів надання медичної допомоги.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що, пройшовши у своєму розвитку складну еволюцію, медична етика ввібрала найбільш універсальні принципи медичної діяльності („не зашкодь”, неспричинення шкоди, турботи про себе, „роби добро”, інформованої згоди, автономії особистості пацієнта, поваги до пацієнта, справедливості, гуманізму), сформовані мислителями й лікарями впродовж тисячоліть (Авіценна, Аристотель, Гіппократ, Парацельс, Платон та ін.), засновані на нормах моральності. У сучасних умовах проблеми медичної етики та деонтології розглянуто в контексті *біоетики* як сукупності моральних норм із різним ступенем систематизації, раціоналізації, композиції та інституційної підтримки, орієнтованої на вироблення й установаження в практиці біо- та медичних досліджень морального ставлення до Життя взагалі і до будь-чого Живого, на турботу про права біосу на основі принципу благоговіння перед життям (А. Швейцер).

З урахуванням особливостей професійної діяльності лікарів у сучасних умовах (Б. Веденко, Х. Васкес Абанто, В. Москаленко, Г. Поляков та ін.), наукових підходів до визначення сутності медичної етики та деонтології (О. Грандо, В. Кулініченко, Л. Лещинський, Б. Петровський та ін.) *професійно-етичні якості майбутніх лікарів* визначено як риси особистості, сформовані в результаті інтеріоризації сукупності етичних норм і принципів поведінки медичного працівника й незалежно від зовнішніх умов стійко реалізуються при виконанні професійних обов'язків, у діяльності та поведінці. Ці якості зумовлені специфікою професійної діяльності (медичної) і забезпечують її ефективність, надійність, професіоналізм особистості, усвідомлення необхідності гуманного, дбайливого ставлення до людини, навколишнього середовища як чинника безпеки життєдіяльності, збереження здоров'я, первинної профілактики на індивідуальному, сімейному та популяційному рівні. Професійно-етична якість як цілісний феномен розглядається в єдності таких взаємозумовлених складників, як моральна свідомість (знання, почуття) і моральна поведінка (мотиви, воля, уміння й навички діяльності).

На підставі контент-аналізу навчальних посібників з медичної етики та деонтології й наукових праць, досліджень, присвячених проблемам етики медичних працівників (П. Бабенко, Т. Галулліна, І. Гіленко, Д. Дем'янюк, Н. Жуковська, О. Корчак, О. Краснов, Л. Лещинський, Р. Процюк та ін.), обґрунтовано таку номенклатуру професійно-етичних якостей лікаря: *ставлення до навколишнього світу* (громадянськість, гуманність, почуття обов'язку, повага до історії народу й держави), *ставлення до професійної діяльності* (відповідальність, сумлінність, чесність, вимогливість до себе й інших, непідкупність, конфіденційність, дисциплінованість, оптимістичність, справедливість, організованість,

рішучість, акуратність, надійність), *ставлення до себе* (особиста гідність, самокритичність, моральна рефлексія, стриманість, врівноваженість, принциповість, самовідданість, самообов'язковість, правдивість, моральна стійкість), *ставлення до людей* (людяність, комунікабельність, тактовність, толерантність, емпатія, чуйність, повага до людини, ввічливість, доброзичливість, порядність, терпимість, товариськість, щиросердність, милосердність, альтруїзм, уважність, душевність, турботливість, благородство, дбайливість).

Обґрунтовано *внутрішній* (психологічний) (формування потреб, мотивів, форм поведінки, здатності до самостійних моральних суджень і рішень, забезпечення усвідомлено-емоційного засвоєння моральних норм і принципів, етапності формування якостей) і *зовнішній* (педагогічний) (комплексне поєднання методів і прийомів переконання, що розкривають професійно-етичне значення відповідних моральних норм і принципів лікарів і передбачають включення студентів у відповідні види навчальної, виховної, практичної діяльності) *механізми формування професійно-етичних якостей*.

Формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів є складним системним, тривалим процесом, який вимагає творчого підходу всього колективу медичного ВНЗ, системності й неперервності виховних впливів на особистість студента з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності та спектра професійно-етичних якостей, що формуються.

На підставі аналізу різних підходів до змісту та якісних характеристик освітнього й виховного простору (М. Артюхіна, М. Боритко, Д. Григор'єв, В. Кремень, Ю. Мануйлов, Л. Новикова, Н. Рибка, С. Савченко, О. Ярошинська та ін.) виховний простір вищого медичного навчального закладу розглядається як просторово-часовий континуум, що акумулює цілеспрямовано створювані та стихійні умови взаємодії освітніх, виховних, регулювальних, інноваційних та управлінських процесів, а також усю багатоманітність взаємозв'язків, що виникають у процесі професійного становлення майбутнього фахівця. Ефективне функціонування виховного простору можливе за умови забезпечення єдності взаємопов'язаних та взаємозумовлених принципів (превентивність, стратегічне планування, адвокація, міжсекторальне партнерство, участь усіх учасників педагогічної взаємодії (студенти – батьки – викладачі) та процесів (навчального, виховного).

Особливостями виховного простору вищого медичного навчального закладу визначено такі: спрямованість на професійний розвиток та саморозвиток майбутніх лікарів, полісуб'єктність, взаємозв'язок предметно-просторового та інформаційного оточення, багатовимірність середовища навчального й позанавчальної діяльності, домінантність на

цінність життя, здоров'я людини, випереджальний характер усіх форм та методів професійної підготовки майбутніх лікарів.

Визначені теоретичні засади та уявлення про сутність структуру професійно-етичних якостей медика стали важливими орієнтирами для обґрунтування моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу, реалізація якої гарантувала б досягнення поставлених у дослідженні цілей.

Другий розділ – **„Проектування та реалізація моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі ВМНЗ”** – присвячено обґрунтуванню та розробці моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі медичного вишу, експериментальній перевірці ефективності її впровадження; характеристиці перебігу та результатів дослідження.

Проектування цієї моделі здійснювалося з урахуванням визначених теоретичних засад процесу формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, їхньої номенклатури та сутнісних характеристик, особливостей виховного простору медичного навчального закладу в контексті вирішення завдань професійної підготовки майбутніх лікарів, специфіки морально-духовного розвитку студентської молоді в сучасних соціокультурних умовах, а також сукупності *концептуальних положень*, що характеризують стратегічні й тактичні напрями дослідження, а саме: професійно-етична якість має структуру, основними компонентами якої є моральна свідомість і моральна поведінка, а процес формування яких повинен бути узгодженим; усвідомлення особистістю на рівні переконань вагомості певної якості як важливої передумови її успішного формування; механізм формування професійно-етичних якостей передбачає етапність, теоретичним підґрунтя якого є концепція усвідомлено-емоційного засвоєння моральності й пізнавально-ціннісна концепція розвитку морально-етичної сфери (Л. Кольберг, К. Роджерс); моральна дія вимагає високого рівня сформованості моральної свідомості, оцінити який можна лише на підставі практичних дій (згідно з положеннями теорії учинків І. Беха), реалізації в конкретній ситуації засвоєних професійно-моральних цінностей; визнання гуманістичного, особистісно зорієнтованого характеру взаємодії суб'єктів навчально-виховної діяльності у виховному просторі медичного ВНЗ як передумови успішного формування професійно-етичних якостей у майбутніх лікарів.

Теоретично обґрунтовано та змістовно розроблено структурно-функційні блоки *моделі* формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу: *цільовий, змістовно-процесуальний, діагностичний, результативно-оцінний* (Рис. 1).

Рис. 1. Модель формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу

Визначено *мету* (забезпечення сформованості професійно-етичних якостей майбутніх лікарів) та *завдання: діагностичні* (виявлення рівня розвитку базових професійно-етичних якостей майбутніх лікарів згідно з розробленими показниками – ступеня усвідомлення майбутніми фахівцями якості та сформованості в них відповідної поведінки; оцінка впливу виховного простору на процес формування професійно-етичних якостей у студентів-медиків); *технологічні* (розробка технології реалізації спроектованої моделі, спрямованої на реалізацію завдань освітньо-виховного процесу, що сприяє ефективному формуванню професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, набуттю особистістю значущого морального досвіду); *організаційні* (забезпечення єдності форм і методів навчальної та позанавчальної роботи; спрямування діяльності викладачів, тьюторів, кураторів, студентського активу на створення позитивного морально-етичного фону, атмосфери емоційного натхнення, творчості у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу).

Обґрунтовано *методологічні підходи* проектування моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі медичного вишу (системний, компетентнісний діяльнісний, особистісно зорієнтований, аксіологічний, середовищний) та *принципи* (гуманістичної спрямованості, зворотного зв'язку, внутрішньої свободи особистості, позиційності, синергетичності, паритетності, подієвості).

Змістовно-процесуальний блок моделі репрезентовано через сукупність навчальних дисциплін („Основи психології. Основи педагогіки”, „Анатомія людини”, „Філософія”, „Соціологія та медична соціологія”, „Історія медицини”, „Етичні проблеми в медицині” та ін.), зміст яких збагачено через включення життєвих, професійно спрямованих, особистісно значущих для майбутніх лікарів морально-етичних проблем; розкриття сутності системи загальнолюдських гуманістичних, професійних цінностей, насичення змісту навчальних дисциплін ціннісно-змістовною, емоційно, професійно й морально спрямованою інформацією. Результатом вивчення цих дисциплін має стати усвідомлення студентами-медиками цінності Життя Людини як підґрунтя для професійної діяльності, значущості громадянської та соціальної відповідальності лікаря в сучасних соціокультурних умовах.

Визначено *форми та методи навчальної діяльності* (лекція-колізія, лекція-діалог, лекція-прес-конференції, лекція-візуалізації; семінар-дискусія, семінар-дослідження; практичні заняття з виконання завдань-роздумів, завдань-міркувань, завдань-пошуків; інтерактивні технології (діалогі-роздуми, диспути, дискусії, „мозковий штурм”, „круглий стіл”, евристичні бесіди, ділові та рольові ігри; психолого-педагогічні тренінги з розв'язання стандартних та нетипових морально-професійних ситуацій, проектні

технології, кейс-метод тощо), реалізація яких забезпечує набуття студентами системи знань про морально-етичні принципи поведінки сучасного лікаря, досвіду аналізу й розв'язання морально-професійних ситуацій з метою рефлексії етичної медичної спадщини та власної позиції щодо колізій майбутньої професійної діяльності; самостійна робота студентів – передбачає опрацювання інформаційних ресурсів, зокрема відеоматеріалів щодо діяльності сучасного лікаря в кризових ситуаціях (зокрема, фізичне насилля з боку пацієнтів, робота в зонах конфлікту тощо) з метою ознайомлення з інноваційним медичним досвідом і доцільними формами поведінки та спілкування лікаря.

Розкрито *різновиди позанавчальної та позааудиторної роботи*, спрямованої на формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу: благодійні акції, виховні заходи, зокрема диспути, тематичні вечори, зустрічі з провідними фахівцями сфери охорони здоров'я, прес-конференції з актуальних проблем моральності сучасного лікаря тощо.

Висвітлено *діагностичний блок*, який представлено діагностичним інструментарієм і відповідними критеріями та показниками: для визначення *рівня сформованості професійно-етичних якостей* – усвідомлення професійно-етичної якості та сформованість поведінки; для *визначення ефективності впливу виховного простору* – критерії факту (упорядкованість життєдіяльності університету, наявність студентського колективу, який живе за своїми законами, правилами, традиціями; інтегрованість виховних впливів на особистість майбутнього медика у створеному виховному просторі) та критерії якості (адекватність здійснюваної роботи цілям експериментального дослідження; позитивне ставлення студентів до професійно-етичних проблем фахівців медичної сфери).

Результатом упровадження моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі ВМНЗ є особистість студента-фахівця зі сформованими професійно-етичними якостями, що відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства в контексті глобалізації, концепцій усталеного розвитку, інформатизації, утвердження гуманістичних принципів життєдіяльності особистості та суспільства.

За результатами констатувального етапу відзначено, що не завжди високий рівень усвідомлення студентами професійно-етичної якості відповідає високому рівню її вияву під час здійснення професійно спрямованої діяльності, що підтверджує положення про потребу під час залучення студентів до професійно спрямованої діяльності впливати і на їхню свідомість, і на поведінку. Загалом констатувальний етап дослідження засвідчив невисокий вихідний рівень усвідомлення професійно-етичних якостей у майбутніх медиків і контрольної, і експериментальної груп,

нерозуміння ними сутності найвагоміших професійно-етичних якостей.

Упровадження розробленої моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу здійснювалася шляхом використання традиційних та інноваційних форм і методів навчальної та позанавчальної роботи. Так, у процесі вивчення дисциплін „Філософія” проведено круглий стіл „Співвідношення медицини й моралі”, евристичні бесіди, зокрема „Медична діяльність – це сфера служіння, а не обслуговування”. У межах курсу „Історія медицини” майбутні лікарі залучалися до діалогів-роздумів, в основу яких покладено вислови відомих письменників, лікарів (наприклад, „Професія лікаря – це подвиг” (А. Чехов), „Важливість місії лікаря породжує його відмінність від всіх інших людей” (Андре Моруа), „Потрібно довіряти совісті лікаря, оскільки жодні юридичні закони не можуть замінити її” (М. Амосов) та ін.), художні та публіцистичні тексти, присвячені життю та професійній діяльності відомих медиків (Ф. Яновський, Ф. Лешко-Попель, О. Крилов, М. Амосов та ін.)

З метою усвідомлено-емоційного засвоєння моральності, набуття досвіду морально-етичної поведінки майбутніми лікарями використовувалися дискусії, наприклад, про етичні проблеми абортів, евтаназію, бебі-бокси тощо, рольові, ділові ігри („Розігрування медичного діалогу”, „Процес прийняття лікарського рішення” та ін.) і вирішення морально-професійних ситуацій, комунікативно-рефлексивних завдань-ситуацій.

Розроблено та впроваджено *тренінг розвитку моральної свідомості медика* (аналіз та розв’язання етичних дилем з урахуванням нормативного та дескриптивного шляхів процесу прийняття індивідом етичного рішення; використання інтерактивних технік, групових дискусій, аналіз моральних дилем на основі прийомів, розроблених Л. Кольбергом (прийоми альтернативних наслідків, заміни ролей, урахування почуттів діючих осіб, заміни ключового персонажу, використання особистого досвіду та ін.), класичної моральної дилеми Л. Колберга про Хайнца та його дружину.

У контексті позанавчальної діяльності майбутні лікарі залучалися до участі в різноманітних формах позааудиторної роботи, різних акцій волонтерського загону „Добродетель”, підготовки та реалізації проектів (наприклад, „Мовленнєвий етикет медика”, „Деонтологічна компетентність медика” та ін.).

Ефективність реалізації розробленої моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу відображає динаміка рівнів сформованості у студентів професійно-етичних якостей і вірогідність їх розходжень в ЕГ і КГ до й після експерименту (Табл. 1).

Вихідні й кінцеві дані рівня сформованості професійно-етичних якостей у студентів-медиків КГ та ЕГ і вірогідність їх розходжень

Професійно-етична якість	Дані рівня розвитку							
	Група							
	контрольна				експериментальна			
	В	К	t	P	В	К	t	P
комунікабельність	3,1	2,9	0,21		2,9	3,8	3,37	**
дисциплінованість	2,1	2,4	0,37		2,7	3,2	1,98	
відповідальність	3,2	4,6	3,59	**	3,6	4,8	3,43	**
повага до історії народу й держави	3,6	3,9	1,92		3,1	3,8	1,82	
моральна рефлексія	3,4	3,6	0,72		2,9	4,2	3,87	**
чуйність	2,9	3,1	0,85		3,5	3,8	1,91	
чесність	3,6	4,2	1,71		4,0	4,4	1,59	
турботливість	3,5	3,8	1,40		2,7	3,1	0,43	
емпатія	3,8	3,9	0,92		4,1	5,0	3,92	**
вимогливість	3,7	3,5	0,78		3,6	4,3	3,42	**
гуманність	4,3	4,4	0,61		3,1	4,9	3,90	***
товариськість	2,9	3,2	2,71	*	3,1	3,9	1,83	*
толерантність	3,4	3,8	0,64		3,6	2,9	2,84	**
особиста гідність	4,4	4,6	0,50		3,2	4,5	4,27	***
людяність	3,8	4,3	2,42	*	3,7	4,4	2,31	*
правдивість	2,9	3,6	2,31	*	3,1	4,2	2,04	*
стриманість	4,0	4,1	0,17		3,3	3,1	0,48	
громадянськість	3,4	3,7	0,77		3,0	4,2	4,06	***
тактовність	3,1	3,0	0,02		2,8	4,0	3,81	***
альтруїзм	3,7	4,0	2,12	*	2,1	2,2	0,68	
акуратність	4,1	4,3	0,40		3,8	4,0	1,62	
доброзичливість	4,7	4,6	0,15		3,5	4,5	3,24	**
повага до людини	3,3	4,7	3,26	**	3,5	4,7	4,21	***
порядність	2,6	3,1	2,19	*	2,9	3,8	2,09	*

Примітка: „В” – вихідні дані рівня розвитку професійно-етичних якостей; „К” – кінцеві дані рівня розвитку професійно-етичних якостей; „t” – критерій Стьюдента; „P” – вірогідність розходжень результатів: * – $P \leq 0,05$; ** – $P \leq 0,01$; *** – $P \leq 0,1$.

Достовірність результатів експериментальної роботи підтверджена використанням методів математичної статистики.

Досягнута мета дисертаційної роботи, виконані завдання та підтверджена гіпотеза є основою для таких **висновків**:

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу, що виявляться в розробці та обґрунтуванні відповідної моделі, визначенні базових професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у сучасних соціокультурних умовах.

1. На підставі аналізу філософської, деонтологічної, психолого-педагогічної літератури, підходів науковців до тлумачення феноменів „мораль”, „моральність”, „професійна етика”, „моральні принципи й норми” визначено теоретичні засади медичної етики як різновиду професійної етики, що включає сукупність морально-етичних правил і принципів надання медичної допомоги (неспричинення шкоди, „роби добро”, інформованої згоди, автономії особистості пацієнта, поваги до пацієнта, справедливості, гуманізму та ін.), які визначають моральні якості та професійну поведінку медичних працівників.

2. Визначено сутність феномену „професійно-етичні якості майбутніх лікарів”, які розуміються як риси особистості, сформовані в результаті інтеріоризації сукупності етичних норм і принципів поведінки медичного працівника і незалежно від зовнішніх умов стійко реалізуються при виконанні професійних обов’язків, у діяльності та поведінці. Ці якості зумовлені специфікою діяльності медика й забезпечують її ефективність, надійність, професіоналізм особистості, усвідомлення необхідності гуманного ставлення до людини, збереження здоров’я людей і первинної профілактики на індивідуальному, сімейному та популяційному рівні.

У дослідженні визначено базові професійно-етичні якості майбутніх лікарів як стійкі риси їхньої моральної свідомості й моральної поведінки, результат усвідомлення мотивів своєї діяльності й вироблення відповідних способів професійної поведінки, виокремлено серед них провідні (громадянськість, гуманність, відповідальність, вимогливість до себе й інших, моральна рефлексія, особиста гідність, тактовність, толерантність, емпатія, повага до людини), що виявляються в медиків безпосередньо у професійній діяльності і сприяють ефективному вирішенню фахових завдань.

3. Теоретично обґрунтовано й розроблено структурно-функційну модель формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу, яка ґрунтується на системному, діяльнісному, компетентнісному, особистісно зорієнтованому, середовищному, аксіологічному підходах та принципах гуманістичної спрямованості, зворотного зв’язку, внутрішньої свободи особистості, позиційності, синергетичності, паритетності, подієвості.

Охарактеризовано такі складники моделі: *цільовий* (забезпечення сформованості професійно-етичних якостей майбутніх лікарів), *змістово-*

процесуальний (основу якого становить оновлений зміст дисциплін „Основи психології. Основи педагогіки”, „Анатомія людини”, „Філософія”, „Соціологія та медична соціологія”, „Історія медицини”, „Етичні проблеми в медицині” та ін. завдяки збагаченню теоретичними знаннями щодо сутності професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, ціннісно-змістовними, емоційно насиченими, професійно й морально спрямованими елементами; залучення їх до системи загальнолюдських гуманістичних, професійних цінностей; розширення сфери активного професійного спілкування через гармонійне поєднання діалогічно-дискусійних, тренінгових, ситуативних, ігрових, проєктних технологій, інтеграції навчальної та позанавчальної діяльності студентів, дотримання етапності, послідовності формування професійно-етичних якостей), *діагностичний, результативно-оцінний*.

4. Результати дослідно-експериментальної роботи свідчать про ефективність запровадженої моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі ВМНЗ. Зафіксовано суттєве підвищення рівня сформованості професійно-етичних якостей студентів ЕГ порівняно з результатами в КГ, що є вагомим підставою вважати виконаними завдання дисертаційної праці й досягнутою її мету.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів обраної проблеми. Перспективними напрямами вважаємо підготовку викладачів вищого медичного навчального закладу до морального виховання майбутніх лікарів, розробку теоретико-методичних засад педагогічної підтримки самоосвітньої діяльності студентів вищих медичних закладів.

Результати дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Каралкіна К. В. Модель формування професійно-етичних якостей майбутніх медиків у виховному просторі університету / К. В. Каралкіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 19(72). – С. 116 – 123.

2. Каралкіна К. В. Про питання моральних регуляторів професійної діяльності медичних працівників / К. В. Каралкіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 20(73). – С. 127 – 133.

3. Каралкіна К. В. Діагностика ефективності виховного простору університету / К. В. Каралкіна // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. / редкол. : С. Сисоева (голов. ред.) та ін. – К. : ТОВ „Видавниче підприємство „ЕДЕЛЬВЕЙС”, 2012. – С. 49 – 56.

4. Каралкіна К. В. Діагностика рівня сформованості професійно-етичних якостей майбутніх медиків / К. В. Каралкіна // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2012. – № 4(239). – С. 90 – 98.

5. Каралкіна К. В. Формування професійно-етичних якостей майбутніх медиків у вищому навчальному закладі / К. В. Каралкіна // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Пед. науки. – 2012. – № 15(250). – С. 90 – 96.

6. Каралкіна К. В. До питання професійної етики, моральних принципів та норм / К. В. Каралкіна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2012. – Вип. 24 (77). – С. 149 – 153.

7. Федорова Е. В. Сущностные характеристики профессионально-этических качеств будущих врачей / Е. В. Федорова // Проблемы и перспективы современной науки. – 2016. – Вып. 9. – Ч. 3. – С. 77 – 83.

8. Каралкіна К. В. До питання про професійно-етичні якості майбутніх медиків / К. В. Каралкіна // Психологія і педагогіка: Актуальні питання ХХІ століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25 – 26 листоп. 2011 р., м. Одеса). – О. : ГО „Південна фундація педагогіки”, 2011. – С. 53 – 55.

9. Каралкіна К. В. Діалогічно-дискусійні технології у процесі формування професійно-етичних якостей майбутніх медиків / К. В. Каралкіна // Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (24 – 25 лют. 2012 р., м. Кременчук). – Кременчук : КрНУ, 2012. – С. 116 – 117.

10. Каралкіна К. В. Змістовно-процесуальний аспект формування у майбутніх медиків професійно-етичних якостей / К. В. Каралкіна // Сучасні соціально-економічні системи та проблеми освітології : матеріали Міжвузів. наук.-практ. конф. (28 квіт. 2012 р., м. Дніпропетровськ). – Д. : Дніпропетр. ун-т імені Альфреда Нобеля, 2012. – С. 120 – 122.

11. Каралкіна К. В. Метод аналізу й вирішення морально-професійних ситуацій як засіб формування у майбутніх медиків професійно-етичних якостей / К. В. Каралкіна // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : матеріали Кіровогр. сесії I Всеукр. наук.-практ. конф. (15 черв. 2012 р.). – Д. : ТОВ „Інновація”, 2012. – Ч. II. – С. 105 – 107.

Федорова К. В. Формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Старобільськ, 2016.

Дисертацію присвячено проблемі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого навчального закладу. Розкрито теоретичні засади формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів. Схарактеризовано сутність, структуру професійно-етичних якостей майбутніх лікарів, здійснено їх систематизацію. Теоретично обґрунтовано й

експериментально доведено ефективність упровадженої моделі формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу.

Ключові слова: майбутні лікарі, професійно-етичні якості, професійно-етичні якості лікарів, виховний простір вищого медичного навчального закладу, модель формування професійно-етичних якостей майбутніх лікарів у виховному просторі вищого медичного навчального закладу.

Федорова Е. В. Формирование профессионально-этических качеств будущих врачей в воспитательном пространстве высшего медицинского учебного заведения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”. – Старобельск, 2016.

В диссертации представлено теоретическое обобщение и практическое решение научных задач, направленных на теоретическое обоснование и экспериментальную проверку эффективности модели формирования профессионально-этических качеств будущих врачей в воспитательном пространстве высшего медицинского учебного заведения. На основе анализа философской, деонтологической, психолого-педагогической литературы определены теоретические основы формирования профессионально-этических качеств будущих врачей.

Обосновано содержание основного понятия исследования „профессионально-этические качества будущих врачей”, которые рассматриваются как качества личности, сформированные в результате интериоризации этических норм и принципов поведения медицинского работника и независимо от внешних условий устойчиво реализуются во время выполнения профессиональных обязанностей, в деятельности и поведении. Данные качества обусловлены спецификой деятельности медика и обеспечивают ее эффективность, надежность, профессионализм личности, осознание необходимости гуманного, заботливого отношения к человеку, окружению как фактору безопасности жизнедеятельности, сохранения здоровья людей и первичной профилактики на индивидуальном, семейном и популяционном уровне.

В исследовании определены базовые профессионально-этические качества врачей как устойчивые качества их морального сознания и морального поведения, результат осознания мотивов своей деятельности и отработки соответствующих способов профессионального поведения. Выделены среди них ведущие (гражданственность, гуманность, ответственность, требовательность к себе и другим, моральная рефлексия, чувство собственного достоинства, тактичность, толерантность, эмпатия, уважение к человеку), которые наиболее

часто проявляются у медиков непосредственно в профессиональной деятельности и способствуют эффективному разрешению профессиональных задач.

Теоретически обоснована, разработана и экспериментально апробирована структурно-функциональная модель формирования профессионально-этических качеств будущих врачей в воспитательном пространстве высшего медицинского учебного заведения, в основу которой положены системный, деятельностный, компетентностный, личностно-ориентированный, средовой, аксиологический подходы и принципы гуманистической направленности, обратной связи, внутренней свободы личности, позиционности, синергичности, паритетности, событийности. Охарактеризованы ее блоки: целевой, содержательно-процессуальный, диагностический, результативно-оценочный.

Экспериментальной проверкой доказана эффективность модели формирования профессионально-этических качеств будущих врачей в воспитательном пространстве высшего медицинского учебного заведения.

Ключевые слова: будущие медики, профессионально-этические качества, профессионально-этические качества врачей, воспитательное пространство высшего медицинского учебного заведения, модель формирования профессионально-этических качеств будущих врачей в воспитательном пространстве высшего медицинского учебного заведения.

Fedorova K. V. Formation of Professionally Ethical Qualities of Future Doctors in the Educational Space of Higher Medical Educational Establishment. - Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, on specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – SE “Luhansk Taras Shevchenko National University”. – Starobilsk, 2016.

The thesis is devoted to the problem of forming of professionally ethical qualities of future doctors in the educational space of higher educational establishment. Theoretical basis of formation of professionally ethical qualities of future doctors are solved. The essence and the structure of professionally ethical qualities of future doctors are characterized and their systematization is carried out. The efficiency of the introduced model of formation of professionally ethical qualities of future doctors in the educational space of higher medical educational establishment is theoretically justified and experimentally proved.

Key words: future doctors, professionally ethical qualities, professionally ethical qualities of doctors, the educational space of higher medical educational establishment, the model of formation of professionally ethical qualities of future doctors in the educational space of higher medical educational establishment.